

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 17 - Sayı / Issue: 33 - Yıl / Year: 2022
Şubat/February

ISSN: 1306-4223

İki Din Bir Değer: Aziz Mamas (Şammas Baba)

Two Religions One Value: Aziz Mamas (Şammas Baba)

Mahmut ULU

Dr. Aksaray Valiliği - Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf
Dr. Aksaray Governorship - Basic Islamic Sciences, Sufi
mahmut.ul@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-3030-0827

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 30.12.2021

Cilt / Volume: 17, Sayı / Issue: 33, Sayfa / Pages: 159-187

Atıf / Cite as: Ulu, M. (2022). İki Din Bir Değer: Aziz Mamas (Şammas Baba) [*Two Religions One Value: Aziz Mamas (Şammas Baba)*], *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 17/33: 159-187.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.*

İki Din Bir Değer: Aziz Mamas (Şammas Baba)

Öz

Toplumların tarih boyunca kendi dinamikleri çerçevesinde birtakım özel anlam yükledikleri, bir diğer deyişle kutsiyet atfettikleri şahsiyetler ve dinî inanç ve toplumsal hafızasına dayalı olarak önem atfettikleri mekânlar her daim var olagelmıştır. Müslüman toplumlarda evliya, ermiş ve yâtır gibi kavramlarla karşılığını bulan saygıdeğer kişilikler, İslam'ın geldiği dönemlerden itibaren görülmüştür. Bu kişiler genellikle gerçek bir şahsiyet iken kimi zaman da somut olarak tanınmasa da varlığı kabul edilen suretler şeklinde toplum algısında yerini almıştır. İslam tasavvuf anlayışında bu tarz saygı gören kişiler daha çok "evliya" olarak nitelenirken Hıristiyan düşüncesinde "aziz" kavramıyla; Yahudilik'te de yine aynı "aziz" kavramıyla ifade edilmektedir. İslam düşüncesindeki evliya motifi, Allah'ın sevgili kulu, duaları makbul zât, hayra vesile olan kişiler olarak öne çıkmıştır. Diğer semâvî denilebilecek dinlerde de bu kişiler zor zamanlarda kendilerine tevessül edilen, uzun bir ömür süren, kerâmet gösteren, zaman ve mekân sınırlarını aşan kişiler olarak düşünülmüştür. Her dinin saygıdeğer kişilikleri kendi içlerinde bir kıymet ve sahiplenmeye haiz iken bazı isimler ortak bir değer olarak sahiplenilebilmektedir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ve Müslümanlarca "Şammas Baba", Hıristiyanlarca "Aziz Mamas" olarak bilinen zât, bunlardan biridir. Şammas Baba bu özelliği nedeniyle çalışmaya değer bulunup bu çalışmanın konusu olmuştur.

Anahtar kelimeler: Aziz Mamas, Şammas Baba, Mamasun, Tekke.

Two Religions One Value: Aziz Mamas (Şammas Baba)

Abstract

Throughout history, there have always been places to which societies have attributed some special meanings within the framework of their own dynamics, in other words, to the personalities they have attributed sanctity and to places they have attributed importance based on their religious belief and social memory. In Muslim societies, venerable personalities who find their counterparts with concepts such as "evliya", the saint, and lay have been seen since the advent of Islam. While these people are usually a real person, they sometimes take their place in the perception of society in the form of surrogates whose existence is accepted even though they are not recognized concretely. While people who are respected in this way in the understanding of Islamic mysticism are mostly described as "evliya", in Christian thought, they are defined as saints; In Judaism, the same value is expressed with the concept of saint. The motif of "evliya" in Islamic thought has come to the fore as the beloved servant of Allah, the person whose prayers are accepted, and people who are instrumental in good deeds. In other monotheistic religions, too, these people have manifested themselves as people who are sought after in difficult

times, who live a long life, who show miracles, and who transcend the limits of time and space. While the respectable personalities of each religion have a value and ownership in themselves, some names can be owned as a common value. The person who sings the subject of our study and is known as “Şammas Baba” by Muslims and as “Saint Mamas” by Christians is one of them. Because of this feature, Şammas Baba was found worthy of study and became the subject of this study.

Keywords: Aziz Mamas, Şammas Baba, Mamasun, Dervish Lodge.

1. Giriş

Toplumların tarih boyunca kendi dinamikleri çerçevesinde birtakım özel anlam yükledikleri, bir diğer deyişle kutsiyet atfettikleri şahıslar ve mekânlar her daim var olagelmıştır. Bu bağlamda, İslam anlayışında Kâbe (Ünal, 2001), Hıristiyanlıkta Meryemana Kilisesi (Harman, 2004), Yahudilikte Sina Dağı (Gürkan, 2013) kutsal kabul edilen yerlerdendir. Bu kutsiyet meselesi, semâvî denilebilecek dinlerde böyle iken, yerel inançlarda da karşılık bulmaktadır. Örneğin Buda'nın doğum yeri olan Lumbini (Tümer, 1992), kutsal sayılan mekânlardan bir tanesidir. Dinler için müstakil olarak kutsal sayılan mekânlar olduğu gibi semâvî dinler ekseninde ele alınacak olursa üç din için ortak kutsal mekânlar da vardır. Kudüs bunların en bilinen örneklerindedir.

Toplumların dinsel algı ve inançlarına dayalı olarak önem atfettikleri şahsiyetler de vardır. Müslüman toplumlarda evliya, veli zât, ermiş ve yâtr gibi kavramlarla karşılığını bulan saygıdeğer kişilikler, İslam'ın geldiği dönemlerden itibaren görülür. Bu kişiler genellikle gerçek bir şahsiyet iken kimi zaman da somut olarak tanınmasa da varlığı kabul edilen suretler şeklinde toplum algısında yerini almıştır (Uludağ, 2013).

İslam anlayışındaki “veli” kavramına karşılık Hıristiyanlıkta “aziz” kavramı yer almakta olup bu kavram, İslam'daki “veli” kavramına benzer manada kullanılmaktadır. (Harman, 1991; Budak, 2012) Bu düşüncede Müslüman kesimlerin evliya zâtlara yükledikleri anlam, azizler üzerine yüklenmiş, aziz olarak nitelenen bu şahsiyetler toplumun hürmet ve muhabbetini kesbetmiştir. Bu kişiler zor zamanlarda kendilerine tevessül edilen, uzun bir ömür süren, kerâmet gösteren, zaman ve mekân sınırlarını aşan kişiler olarak kabul edilmiştir (Fenton, 2007).

Şurası muhakkak ki Müslüman toplumların velî zâtları kendileri için kutsal; Hıristiyanların azizleri de kendileri için kutsaldır. Bununla birlikte nadir de olsa bir şahıs her iki din müntesiplerince de sahiplenilebilmektedir. Bunun en tipik örneğini Müslümanlarca “Şammas Baba”, Hıristiyanlarca da “Aziz Mamas” olarak bilinen ve sahiplenilen şahsiyette görmek mümkündür. Böyle ortak sahiplenilen şahsiyetler, her iki din kesimince kendi inançları doğrultusunda

isimlendirilmiştir. Tarihen Aziz Mamas olarak anılan şahsiyetin Şammas Baba'ya dönüşmesi bu düşüncenin bir ürünü olsa gerektir.

İslam tasavvuf geleneğinde özellikle Anadolu tasavvuf anlayışında "Baba" kavramına sıklıkla rastlanmıştır. Kaynaklara bakıldığında "Baba" ifadesinin IV/X. asırdan itibaren kullanılmaya başlandığı ve bazı sūfilere verildiği görülecektir (Uludağ, 1991). Öte yandan bu kavram bir kimsenin yaşı veya yaşlılığıyla ya da çocuk sahibi olmasıyla ilgili değil belki tasavvuftaki şeyhliği veya makamıyla ilgilidir. Bu yönüyle bir sūfiye "baba" denmesi için onun ille de yaşlı olması gerekmez. Genç bir sūfi de eğer sülûkunu tamamlayıp irşad ile vazifelendirilmişse pekâlâ bu isimle anılabilir. Şammas Baba da muhtemelen öteden beri süregelen bu düşüncenin bir sonucu olarak "Baba" olarak adlandırılmıştır. "Baba" kavramının ortaya çıkış tarihine bakıldığı zaman Şammas Baba'nın yaşadığı dönemden çok sonraları olduğu görülür. Buradan anlaşılacağı üzere, "Baba" ismi Şammas Baba'ya sonradan takılmıştır. Kaldı ki onun genç yaşta öldürüldüğü/şehit edildiği kaydedilmiştir.

Bu çalışma ile hem Hıristiyanlarca hem de Müslümanlarca kendisine kutsiyet atfedilen Şammas Baba ya da Aziz Mamas'ın hayatına dair eldeki verilerden ve yerel halk anlatılarından yola çıkarak bir derleme yapılmaya çalışılmıştır. Ancak peşinen belirtmek gerekir ki Şammas Baba veya Aziz Mamas, kaynaklarda adına sıkça rastlanan veya üzerinde derinlemesine çalışılan bir şahsiyet olmadığı için onunla ilgili kesin bilgilere ulaşmak şimdilik mümkün görünmemektedir. Nitekim sınırlı sayıdaki akademik çalışmanın hacimce dar bir alt başlığı şeklinde ele alınmanın yanında tarihî kayıt saymanının mümkün olamayacağı birkaç aktüel dergi yazısı, birkaç gezi rehberi ve çok farklı kurguların sunulduğu oldukça tutarsız birkaç söylem dışında onunla ilgili bilgi ve belgeye rastlanmaz. Bununla birlikte, ona ait olduğu her iki kesimce de kabul edilen, bilinen ve bu kabul ve bilgi durumuna bağlı olarak hürmet edilen bir mekânın varlığı, ahali arasında geçmişten beri anlatılagelen şifahî kültürün bir ürünü olan sözlü birikim, belki de eldeki en sağlam dayanak olarak durmaktadır. Bu nedenle Şammas Baba'nın hayatını ele alırken zorunlu olarak bahsi geçen hacimce dar bilgilerin yanında sözlü birikimlere, efsane ve menkıbe türü anlatılara müracaat edilmiştir.

Efsâne, aslı Farsça fesane sözüne dayanmakta olup sözlükte masal, söylenti, asılsız hikâye, olmayacak şey, dillerde dolaşan şey ve tabiatüstü vasıflar taşıyan kişilerin maceralarını anlatan, halkın hayâlinde oluşup yaygınlaşan olağanüstü olaylarla dolu hikâye (Doğan, 2013) olarak tanımlanmıştır. Efsaneler, bir şahıs ve bir yerle ilgili olabileceği gibi bir olayla ilgili de olabilir. Bununla birlikte efsanelerde bir inandırıcılık söz konusu olup bu yönüyle efsane bir bakıma gerçekmiş gibi telakki edilmiştir. Efsanelerin belki de en belirgin özelliği anlatı geleneğine dayalı olup olağanüstü bir yönünün bulunmasıdır (Sakaoğlu, 1980). Esasen Şammas Baba veya Aziz Mamas tam da bu tanımlama ve efsane unsurlarına paralel bir özellik taşımaktadır.

Menkıbeler ise yine efsaneye benzer şekilde harikulâde olayları konu edinmiştir. Başlangıçta ferdi bir anlatı olan bu tür, zamanla umuma şâmil olarak mâşerî bir hüviyet kazanmıştır. Bununla birlikte menkıbeleri efsaneden ayıran en önemli hususlardan biri menkıbelerin çoğunun kahramanı gerçek kişilerdir ve bu kişilerin yaşadıkları zaman ve mekân bellidir. Menkıbelerden bu yönüyle kişilerin hayat hikâyeleri bulunabildiği gibi yazıldıkları devrin kültürel, sosyal, ilmî ve edebî yönüne dair mühim bilgilere de ulaşılabilir (Ocak, 2016).

Literatüre bakıldığı zaman Şammas Baba ile ilgili bir çalışmanın İbrahim Hakkı Konyalı tarafından yapıldığı görülür. Ancak bu çalışma müstakil bir Şammas Baba çalışması olmayıp onun kilise veya tekkesine ilişkin bilgilerden ibaret olan ve *Aksaray Tarihi* kitabında yer verdiği birkaç sayfalık yerden ibarettir. Şammas Baba ismine yer veren bir diğer isim Faruk Zeki Perek'tir. Perek, *Büyük Devrim Çağında Aksaray*, isimli çalışmasında Şammas Baba'dan yaklaşık bir sayfa hacminde bahseder. Burada Şammas Baba'nın hayatından çok tekkesi ve geride bıraktığı etki üzerinde durur. Müstakil bir çalışma şeklinde olmayıp bir gezi-inceleme tarzındaki çalışmasıyla Erdoğan Kaya, Şammas Baba konusuna değinen isimlerdendir. Kaya, *Aksaray Tarihi* adlı eserinde Şammas Baba'nın kabrinin bulunduğu Gökçe Köyü'nü ele alırken Şammas Baba'ya da kısmen değinmiştir. Eserde Şammas Baba'nın tarihi hayatından çok kilise veya tekkesi ve hakkında anlatılan menkıbe veya efsâneler üzerinde durmuştur. Şammas Baba konusunda en detaylı bilgi Turgay Tuna tarafından derlenmiştir. Tuna, her ne kadar bir gezi dergisinde yayınlansa da *Kapadokyalı Bir Aziz: Saint Mamas* başlıklı bir makale hazırlamış, Şammas Baba'nın hayatının tarihi sürecine ışık tutmuştur. Mehmet Bildirici, *Anadolu'dan Dünyaya Işık Saçmış Bir Aziz Aya Mama 3. Yüzyıl* başlıklı bir derlemeyi Tuna'dan istifade ile hazırlamıştır.

Şammas Baba, sadece tarihi kaynak veya gezi mecmualarına konu olmakla kalmamış kimi akademik kaynakta da zikredilmiştir. Bunlardan biri Dursun Budak tarafında hazırlanan ve *Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* ismini taşıyan yüksek lisans tezidir. Şammas Baba ile ilgili yapılan çalışmalardan biri de Tuğba Aydoğan'a aittir. Aydoğan *Aksaray Efsaneleri* ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlamış, daha sonra bu tezi aynı adla kitaplaştırmıştır. Aydoğan mezkûr çalışmada Şammas Baba'nın tarihi hayatına temas etmeden hakkında anlatılan efsaneleri derlemiştir. Konuyla ilgili bir başka çalışma Cavit Güzel tarafından yazılan makaledir. Güzel, *"Bilinmeyen Bir Yatır ve Battal Gazi Destanı Bağlamında Aziz Mamas'tan Cambaz Pir'e Kutsalın Sürekliliği"* isimli makalesinde Kırşehir'de mezarı bulunan, ahali tarafından kutsal kabul edilen Cambaz Pir ve Battal Gazi ilişkisi çerçevesinde Şammas Baba'ya da temas etmiştir. Bizim çalışmamızın konusu olan Şammas Baba olmadığını düşündüğümüz ve Battal Gazi destanında adına rastlanan Şemmas Pir isminin yer aldığı farklı çalışmalar da mevcuttur. Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem tarafından ele alınan konu *"Türk Kültüründe Battal Gazi Destanı"* başlığıyla ele alınmıştır. Mezkûr ismin yer

aldığı bir diğer çalışma ise Mustafa Özçelik tarafından telif edilen *Seyyid Battal Gazi* isimli eserdir.

Bunların yanında birbirine benzer içerikte olmak kaydıyla kimi gezi dergisinde yer alan kısa pasajlar, köşe yazısı şeklinde verilen oldukça niteliksiz yazılar ve haber şeklinde derlenmiş bazı veriler mevcuttur.

2. Eldeki Verilerde Aziz Mamas

Şammas¹ Baba ya da Aziz Mamas, Müslümanlarca Şammaz Baba, Pır Şemmas, Pır Şammaz, Pır Şambaz, Şammas Dede gibi aynı ismin çeşitli varyantlarıyla anılırken Hıristiyanlarca Aziz Mamas, Aziz Mammes ve Aya Mama gibi isimlerle anılmaktadır. Her iki din müntesiplerince de kutsiyet atfedilen Şammas Baba, rivayetlerin çoğuna göre Aksaray'ın Gökçe Köyü'nde yaşamıştır. Bugün adı, Gökçe olan köyün eski adı olan Mamasun'un, Şammas Baba'nın adı olduğu kabul edilen Mamas adından mülhem olduğuna inanılmaktadır.

Nakledildiğine göre Aziz Mamas veya Aziz Mammes, İseviliğin² yasaklandığı bir dönemde III. yüzyılda bugünkü Gökçe Köyü'nde yaşayan çocuk yaşta bir çobandır (Budak, 2012). Kendisine "Mamas" isminin verilmesiyle alakalı olarak da elde efsaneden öte bilgi bulunmamaktadır. Buna göre putperest Romalılar, Hz. İsa'ya inananlara acımasızca zulüm etmiştir. Rufina ve Theodotus isimli genç bir çift de, zulme uğrayanlardandır. Rufina ve Theodotus, hapse atılmış çeşitli işkenceler görmüşlerdir. Bu işkencelere dayanamayan Theodotus ölürken o sıralar doğum yapan Rufina da kocasının ölümüne dayanamayıp, geride bir bebek bırakarak ölür. Bebeği ise Ammia isimli, zengin ve soylu bir kadın evlat edinir. Çocuk biraz büyüyüp kelimeleri çıkarmaya başlayınca onu besleyen annesine Latince ve Yunancada anne anlamına gelen "mamma" diye seslenir. Bunun üzerine Ammia, bebeğe Mamas adını verir.³

Akademik değeri sorgulanabilecek kimi kaynaklarda geçen bilgilere göre, Kapadokya'nın Nakida (Niğde) ve Arkhelais (Aksaray) sınırlarına yakın bir yerde, Hasan Dağı'nın yakınlarında yaşamış, keçi, koyun gibi evcil hayvanlar

¹ "Şammas" kelimesi "mum yakıcı" anlamına gelen bir kilise tabirinden türemiştir. Bkz.: Faruk Zeki Perek, Büyük Devrim Çağında Aksaray (1910-1930), Aksaray, 1998, s. 36; Bunun yanında bu kelimenin Süryanilerde ve Hıristiyan Arap'larda rahip yardımcısı, bekçi, gözetici, gözetmek gibi anlamlara geldiği kaydedilmiştir. Ayrıca Şemmâs sözcüğü sadece bir isim olmayıp aynı zamanda Ortodoks kilisesinde ibadet yaptırın yardımcılara verilen ad ve Süryani Kadim Patrikliğinin hiyerarşik yapısında yer alan din adamı sınıfının unvanı olarak da kullanılmaktadır. Cavit Güzel, (2017). Bilinmeyen Bir Yatır ve Battal Gazi Destanı Bağlamında Aziz Mamas'tan Cambaz Pır'e Kutsal'ın Sürekliliği. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(4), s. 2570; <https://www.turkcenedemek.com/kelime/sammas>;

<https://www.nisanyansozluk.com/?k=sammas> (Erişim: 06.07.2021)

² İsevilik için bkz.: Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul, 1998, ss. 328-340; Ömer Faruk Harman, "İsâ", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 22, İstanbul, 2000, ss. 465-472.

³ <https://haberkibris.com/aziz-mamas-ve-buyuk-yalan-2013-01-06.html> (14.06.2021)

yanında geyik gibi yabanî hayvanları beslemiştir. Kendi geçimini hayvancılıkla sağladığı gibi ürettiği hayvansal ürünleri civarda yaşayan ihtiyaç sahibi İsevilere ve diğer mahrumlara dağıtmıştır (Tuna, 1997).

Mamas, Roma İmparatorluğu döneminde 12-13 veya 15 yaşlarında bir çocukken İseviliği benimser ve bu dini yaymaya başlar. Bunu öğrenen dönemin pagan hükümdarı, Mamas'ı yaptığından vazgeçirmek için ona türlü işkenceler yapar. Fakat her seferinde Mamas bu işkencelerden mucizevi bir şekilde kurtularak ahalinin gözünde bir kutsallık kazanarak adeta efsaneleşir.⁴ Bununla birlikte dönemin yöneticileri onun peşini bırakmaz ve takibata devam eder. Bunun üzerine Mamas, kaçarak dağlara⁵ sığınır.⁶ Sığındığı dağlarda geyikler tarafından beslenen Aziz Mamas, bir süre sonra yakalanmış karnına mızrak saplamak gibi türlü işkencelerle öldürülmüştür (Aydoğan, 2020; Bildirici, 2021). Bu şekilde öldürülmesiyle ilgili ikonografik tasvirler delil olarak gösterilmiştir.⁷

Kaynaklarda, genç yaşta Roma imparatoru Aurelien'in emri üzerine yaşadığı topraklardan Cesareia'ya (Kayseri) getirilerek işkenceyle şehit edilen Aziz Mamas'ın mezarının bulunduğu yere Bizanslılar döneminde bir kilise yaptırılmıştır (Tuna, 1997). Öldürüldükten sonra Kayseri'ye gömüldüğü kayıtlarda yer alan Aziz Mamas'ın, aziz olarak benimsenmesiyle birlikte Bizans döneminde 5. ya da 6. yüzyılda mezarının (kemiklerinin) doğum yeri olduğu düşünülen Mamasun Köyüne (Gökçe Köyü) taşındığı tahmin edilmektedir. Sonradan bulunan mezarı ve kemikleri bu görüşü doğrular niteliktedir. Aziz Mamas'ın, Mamasun köyüne taşınan mezarı üzerine 8. ya da 9. Yüzyıllarda olduğu tahmin edilen küçük bir kilise inşa edilmiştir (Budak, 2012). İnşa edildiği nakledilen kilise bugün mevcudiyetini korumaktadır. Dipte yer alan mihrap, ortadaki iki sıra üçer sütun burasının Bizans döneminde Kapadokyalı Hıristiyanlar tarafından kullanılmış bir kilise olduğunu göstermektedir. Nicolas Serrai, Saneti Mamantis Templum Urbi (Nazianzenae) Vicinum'da, kilisenin 11. yüzyılda, belki de daha önce Aziz Mamas için yaptırılmış olduğunu kaydetmiştir. Bu kilise yüzyıllar boyunca Kapadokyalı Hıristiyanlar tarafından çok önemli bir ziyaret yeri haline dönüştürülmüştür. Öyle ki Bizanslılar döneminde artan popülerliği, Kapadokya ve Anadolu sınırlarını aşarak Yunanistan, Kıbrıs, Girit gibi Ortodoks âleminin pek çok yerine yayılmıştır (Tuna, 1997).

⁴ <https://haberkibris.com/aziz--mamas--ve--buyuk-yalan-2013-01-06.html> (14.06.2021)

⁵ Burada zikredilen dağın hangi dağ olduğuna dair ne rivayetlerde ne de yerel anlatılarda bir bilgiye rastlamadık. Bununla birlikte civarda Hasan Dağı ve Ekecik Dağı yer almaktadır.

⁶ 270-275 yılları arasında Aurelien (Aurelianus) güneşe tapanların ileri gelenlerinden olup ve bu dinin yayılması için çalışmıştır. Hatta bir ara bu dini Roma'nın en önemli dini durumuna sokmak istemiştir. Ortaya koymaya çalıştığı dinî düşünce ve sisteme muhalefet eden İsevilere karşı bir bildiri ile baskı ve yıldırma politikası izlenmiştir. (Bkz.: Budak, Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, s. 107.)

⁷ <http://www.cappadociaexplorer.com/detay.php?id=213&cid=69&page=1> (14.06.2021)

Aziz Mamas, Hristiyanlık âleminde ermişlik katına ulaşmış Kapadokyalı azizlerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu tanınmışlık vesilesiyle olsa gerek ona olan ilgi Avrupa'da, bilhassa Yunanistan, Kıbrıs ve Fransa'da öne çıkmıştır. Onun adı Haute Marne'daki Langres kentinin St. Mamas Katedrali gibi bazı kiliselere, hatta bazı küçük yerleşim bölgelerine verilmiştir. Bunun yanında yukarıda belirttiğimiz gibi Gökçe Köyünün önceki adı olan Mamasun adının ondan mülhem olduğu gibi bugün İstanbul/Ataköy taraflarındaki Aya Mama Deresi'nin de adını, onun adından aldığı kaydedilmiştir. Şöyle ki Aziz Mamas'ın dünyaya yayılan şöhreti neticesinde bir Aziz Mamas kültü oluşur. Aziz Mamas'ın kemiklerinin bir kısmı İmparator I. Leon'un emri ile İstanbul'a getirilerek gümüşle kaplanır ve üzerine de dualar yazılır. Bu kemikler daha sonra Beşiktaş İhlamur civarında onun adına yaptırılan bir kiliseye konur (Aydoğan, 2020).

Konuyla ilgili yapılan kimi çalışmalarda Aziz Mamas adına Mamasun'da yaptırılan kilisenin Müslüman toplulukların bölgeye girişiyle zaman içinde terk edildiği ve unutulduğu, bu kilisenin yeniden keşfedilmesinin ise oldukça yakın zamanda gerçekleştiği belirtilmiştir. Buna göre 1800'lerin başlarında köyde samanlık ve ahır olarak kullanılan yapının genişletilme çalışmaları esnasında kilise ve içinde yer alan Aziz Mamas'ın mezarı ortaya çıkarılmıştır. Tesadüfen bulunan bu mezarda Aziz Mamas'ın kemikleri taştan yapılmış bir lahite yerleştirilmiş şekilde bulunmuştur. Anlatıldığına göre kemikler bulunduğu üzerinde gümüş plakalar ile kaplıdır. Ayrıca bu gümüş plakaların bazılarının üzerinde Ermenice dualar yazılıdır (Budak, 2012).

Mezarının keşfiyle ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelen kilisenin 1850'li yıllardan itibaren Müslümanlar tarafından da ibadet yeri ve tekke olarak kullanıldığı ve halk arasında "Erenler Tekkesi" adıyla anıldığı belirtilmiştir. Erenler tekkesi zaman içerisinde farklı bir fonksiyon üstlenerek adeta insanların şifa aradığı manevî bir hüviyet kazanmıştır. Özellikle akıl hastalarının şifa bulmak için geldikleri bir yer olarak öne çıkan tekkeye getirilen akıl hastaları, tekkenin müstemilatı anlatılırken hakkında bilgi verileceği gibi, burada bir odada duvara sabitlenmiş demir halkalara bağlanıp bir gün boyunca tutulmuşlardır. Daha sonra Şammas Baba'nın kemikleri ve tekke şeyhinin (Konyalı, 1974) eli öptürüldükten sonra şifa buldukları düşünülerek gönderilmişlerdir (Konyalı, 1974; Budak, 2012; Perek, 1998).

Biz kaynaklarda burada bahsedilen tekkenin şeyhiyle ilgili bir bilgiye rastlamadık. Ancak Konyalı, "*Baba Şemmas Türbesi türbedarına Ali Ağa oğlu Ahmet Ağa para vakfetmiştir.*" bilgisini paylaşır (Konyalı, 1974). Buradan hareketle tekkenin en azından bir türbedarının varlığından bahsedilebilir. Bununla birlikte Hasan kızı Gülizar (1900 doğumlu) isimli şahsın torunu Nuri Er (yaş: 56/2021), ninesinin anlattığı kadarıyla ninesi henüz 17-18 yaşlarındaiken tekkede üç kişi olduğunu ve bu şahısları gördüğü söylemiş. Bu şahısların sanki yerel halktan birileriymiş gibi Türkçeyi iyi konuştuklarını, ancak ibadet ve tekkedeki

uygulamalar hususunda farklılıklar olduğunu, hatta Gülizar nine bu uygulamalardan pek hoşlanmadıklarını paylaşmış. Tekkeye gelen Hıristiyanlar burada bulunan şamdanlarda mum yakıp ayin yaparlarmış.⁸ Yine köy halkından olan Eroğlu, büyüklerinden duyduğu kadarıyla tekleden sorumlu Sadir Baba adında bir şahsın tekkenin bakım ve işleyişini sağladığını ancak o şahsın bir dede mi yoksa sadece bir görevli mi olduğunu bilmediğini belirtti.⁹

Tapu kayıtlarında yer alan izahlardan anlaşıldığı kadarıyla tekke, eskiden beri bilinmekte, ahali Şammas Baba'yı hürmetli bir kimse olarak tanımaktadır. Bunun bir neticesi olarak da bu tekke pek çok kimse tarafından ziyaret yeri olarak görülmüş ve ziyaret edilmiştir. Tapu kayıtlarında tekke ile ilgili "İktisap Sebebi" başlığı altında şu izahat yer almaktadır: "Tapuda kaydı bulunamayan bu gayrimenkul devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden olup kadimden beri Şammas Baba namıyla maruf bir zatın türbesi olarak kullanıldığı ve her sene binlerce Müslüman tarafından ziyaret edildiği muhtar ve bilirkişilerin müşterek beyanlarından anlaşılmağa maliye hazinesi adına tahdit ve tesbit edildi. 19.10.1959"¹⁰

Eldeki veriler ve kısıtlı yerel çalışmalarla hayatı hakkında fazla malumatın olmadığı Şammas Baba ile ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Esasen bu farklı bilgiler tarihin farklı zamanlarında yaşamış benzer isimli birden fazla şahsiyetin olduğunu göstermektedir. Nitekim Şammas Baba ile benzer adı taşıyan ve onunla bağlantılı olabileceği düşünülen ziyaret yerleri arasında Aziz Mamas'ın mezarının bulunduğu belirtilen Gökçe Köyü yanında Kayseri Bünyan'da, Sivas'ın Kangal İlçesine bağlı Akçakale Köyü'nde, Divriği'ye bağlı Duruköy'de, Kırşehir Çayağzı'da (Cemele) ziyaret yerlerinin bulunması (Özçelik, 2009; Güzel, 2017) bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Farklı zamanlarda yaşamış Şammas veya Şemmas isimli şahsiyetlerden biri Emeviler zamanında yaşadığı ve Müslüman bir kahraman olduğu nakledilen şahsiyettir. Buna göre Şammas Baba, Emeviler Döneminde Anadolu'da yaşamış ulu bir kişidir. Bizans'a karşı yürütülen savaşlar sırasında Hüseyin Gazi ve onun oğlu Battal Gazi'ye yardım etmiştir. Bundan başka onun önceleri bir Hıristiyan olduğu, ancak gördüğü bir rüyanın etkisiyle 750 civarında din değiştirerek Müslümanlığı kabul ettiği nakledilmiştir (Budak, 2012; Kaya, 2020).

Bu isim Battalnâme'de Şemmas Pir olarak yer almaktadır. Battal Gazi destanındaki kayda göre Şemmas Pir, elinde kılıç bir gaza adamı değildir. Aslında Müslüman olmasına rağmen bir manastırda rahip olarak görev yapmaktadır. Görevi, Bizanslılara ait bilgileri toplamak ve bunları başta Battal Gazi olmak üzere İslâm komutanlarına bildirmektir. Bir anlamda istihbarat görevlisi gibidir. Ama görevi sadece bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda o

⁸ Nuri Er (d. 1965), Görüşme Tarihi: 19.07.2021.

⁹ Faruk Eroğlu, (d. 1955), Görüşme Tarihi: 31.10.2021; Muzaffer Avan bu ismi "Sedir Baba" olarak zikretmişti. (Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021).

¹⁰ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 25.10.1959 tarihli tapulama tutanağı.

bilge bir kişidir. Bu yüzden Battal Gazi'ye mücadelesi esnasında bilgi ve tecrübesiyle de yol gösterir. Battalnâme'de onun bu yönü "...Battal'a düşmanları (Bizanslılar) hakkında bilgi verir ve ona nasihatler ederdi..." şeklinde belirtilmektedir. Şemmas, bu danışmanlık görevini Battal Gazi'den önce Babası Hüseyin Gazi'ye de yapmıştır.¹¹ Ayrıca Battalnâme'de Şemmas Pir'in Battal Gazi'nin okuduğu Kur'an-ı Kerim'den çok etkilendiği belirtilmiştir. Anlatıldığına göre Battal Gazi, Rum Beylerinden Mamuriyye Şehrinin (Ankara) beyi ve aynı zamanda Battal Gazi'nin babasının katili Mihran'ı öldürmeye giderken ziyaret ettiği Şemmas'ın yanına uğrar ve imamlık eder, birlikte namaz kılarlar. Namazdan sonra Battal Gazi Kur'an-ı Kerim'den ayetler okur ve okuduğu ayetleri tefsir eder. Şemmas Pir onun bu yönüne hayran kalır.¹²

Battal Gazi destanında yer alan Şemmas Pir bir başka yerde Cambaz Pir olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırşehir Çayağzı (Cemele) kasabasında bulunan bir mezarın yöre halkı tarafından Şampas Pir ya da Cambaz Pir olarak adlandırılan şahsa ait olduğu kaydedilmiştir (Güzel, 2017). Bu şahsın da yine Battal Gazi ile ilişkilendirilmesi Şemmas Pir ile Cambaz Pir'in aynı kişi olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Güzel'in benzer isimlerin farklı zamanlarla bazı değişimlerle günümüze kadar ulaşmasıyla ilgili değerlendirmesi meseleye farklı bir boyut kazandırmaktadır.

"Cemele'de mezarı bulunan Cambaz Pir ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Mamas, Şamas, Şemmas, Şammaz, Şambaz olarak adlandırılan kutsal kişinin aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tespit edebildiğimiz kadarıyla M.S 3. yüzyılda Hristiyanlığı benimsemesi nedeniyle Kayseri'de işkenceyle öldürülen bu yüzden azizleştirilen çoban Mamas'ın farklı dinlerin bölgeye hâkim olmasına rağmen kutsal vasfını yitirmeden günümüze ulaşması ve Cemele'de buna Cambaz Pir adlandırması ile yeni bir halkanın eklenmesi kutsalın dinler ve kültürler üstü gücünü ve sürekliliğini ortaya koymaktadır. Kutsal kişinin Aziz Mamas olarak başladığı, zaman içerisinde Şemmas'a dönüştüğü ve son olarak Şammaz Baba ya da Cambaz Pir'e evirildiği söylenebilir. Cambaz Pir'e dönüşüm sürecinde yer alan Şemmas Pir'den dolayı en önemli aktörün de Battal Gazi olduğu görülmektedir. Hristiyan Aziz Mamas'tan İslam'a, İslam uğruna gaza eden Battal Gazi'ye ve Müslüman çocuklarına yardım ederek kutsal bir veli kimliğine dönüşen Cambaz Pir'in durumu Anadolu'nun fethi sonrası gerçekleşen kültürel dönüşüme uygunluğu bakımından da dikkate değerdir (Güzel, 2017)."

3. Halk Arasında Şammas Baba (Pir Şammas)

Konunun başında da ifade edildiği gibi Şammas Baba konusunda belki de eldeki en somut veri, onun ahali arasındaki algısı, ona yüklenen anlam ve onunla ilgili anlatılagelmiş olaylar manzumesidir. Buna dair en yetkin isimlerin başında gelen Gökçe Köyü muhtarı Duran Ulu, Hristiyanlar tarafından "Aziz

¹¹ Mustafa Özçelik, *Seyyid Battal Gazi*, Eskişehir Valiliği Yayınları, Eskişehir, 2009, s. 37.

¹² Özçelik, *Seyyid Battal Gazi*, s. 52.

Mamas", Müslümanlarca da "Şammas Baba" olarak tanınan zâtın gündüzleri Hristiyan çocuklara eğitim verdiğinin, akşamları da ibadetle meşgul olduğunun anlatıldığını söylemiştir.¹³ Anlaşıldığı kadarıyla halk arasında eğitimci yönünün olduğu görülen Şammas Baba, gündüzleri eğitim ve terbiye işleriyle meşgul olurken, geceleri kendi dünyasına çekilip zikir ve ibadetle meşgul olmuştur. Anadolu coğrafyasının İslamlaşması sürecinde buna benzer birtakım hadiseleri görmek mümkündür. Örneğin, Hacı Bektâş-i Velî müridlerinden bazılarının gündüz Hristiyan çocuklarına ve ahaliye eğitim verdiği, gece de İslam inancına göre ibadetlerini yaptığı Velâyetnâme'de anlatılan husustur (Gölpınarlı, 1995).

Şammas Baba ile ilgili tarihî kronoloji itibarıyla mümkün olmayan bilgiler de mevcuttur. Aydoğan'ın (2020) aktardığı kadarıyla köy halkının bir kısmına göre Şammas Baba, Ali Baba ve Hasan Dağına adına veren Hasan Baba kardeşlerdir. Ancak, bu bilgilerin tarihsel olarak doğrulanması mümkün değildir. Çünkü Şammas Baba'nın yaşadığı yıllar henüz Hz. Muhammed'e indirilen İslam gelmeden önce yaşanan dönemdir. Ayrıca, Şammas Baba'nın yaşadığı yıllar yukarıda değinildiği gibi III. asra tarihlenmektedir. Öte yandan Gökçe Köyünde Ali Baba isimli zata ait olduğu söylenen bir türbe bulunmakla birlikte burada geçen Ali Baba, Hasan Baba ile irtibatının varlığı rivayet edilen Ali Baba değildir. Bahsi geçen Ali Baba, Külhanî Ali Baba olarak bilinen zattır. Nitekim menkıbede Hasan Dağında yaşayan Hasan Dede ile Aksaray şehir merkezinde bir hamamda külhânî olan Ali Baba arasında geçen bir olaydan bahsedilir (Aydoğan, 2020).

Yine köy halkına göre Şammas Baba, bir anlamda şifacı olarak nitelenebilecek bir özellik taşımaktadır. Genellikle ruhsal rahatsızlık yaşayanların sıklıkla gelerek şifa aradığı Şammas Baba, ehl-i kerâmet olarak görülür. Şammas Baba Tekkesi ise bir şifahane olarak telakki edilir. Nitekim pek çok ziyaretçi senenin her mevsiminde bu türbeye gelerek birkaç gün kalmakta, mezarın bulunduğu iç odadan önceki bölümde bulunan yataklarda yatmaktadır.

Köyde inanılan ve anlatılan bir başka menkıbenin konusu Şammas Baba'nın çoban olmasıdır. Esasında çobanlık kadim zamanlardan beri bir kutsiyeti olan uğraşlardandır. Örneğin Hz. Yakup (Yıldırım- Çelik, 2010), Hz. İsmail, (Köksal, 1993) Hz. İshak (Yıldırım- Çelik, 2010), Hz. Musa (Kasas Suresi, 28/22-30) gibi peygamberler çobanlık yapmıştır. Kaldı ki Peygamberimizin küçük yaşlarda amcası Ebu Talib'in develerini güttüğü bilinen bir husustur. Çobanlığın kutsal görülmesinde peygamberlerin bazılarının mesleği olmasının yanında (Zaim, ?) genellikle sessiz ve doğa ile iç içe oluşla bağlantısı nedeniyle kendi içinde bir ulvilik anlamı yüklenmesinin tesiri vardır.

Elbette Aziz Mamas'ın çobanlık işini bahsi geçen ulvilik özelliği nedeniyle yaptığını söylemek güçtür. Kaldı ki zamanın bir sonucu olarak çobanlığı bir iş

¹³<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/Hristiyanlarin-aziz-mamasi-muslumanlarin-pir-sammas-babasi-7010742> (erişim: 14.01.2021)

ve bir geçimlik olarak yapması daha makuldür. Nitekim o, geçimini çobanlıkla yaptığı gibi bu işlerden elde ettiği gelire ahalie yardımında da bulunmuştur. Gerek onun işi ve gerekse çobanlık mesleğinin ilintilendirildiği kimselerin tesiri neticesinde Şammas Baba çoban olarak anlatılmıştır.

Kendisi kutsal kabul edilen Şammas Baba'nın kemiklerinin de kutsal olduğuna inanılmıştır. Bu düşüncenin temelinde şahsına kutsiyet atfedilen bir zatın geride bıraktığı en somut parçasının da aynı şekilde kıymetli kabul edilmesi yanında kemiklerin sağlığına dayalı olarak ölen kimselerin ruhlarının veya güçlerinin kemiklerle birlikte yaşamaya devam ettiği dolayısıyla kemiklerin bu güce dayalı bir şifa ögesi olduğu düşüncesi yatıyor olmalıdır. (Peker, 2015) Bundan olsa gerek, türbeyi ziyarete gelenler, Şammas Baba'nın kemikleri olarak bilinen kemiklere dokunmayı ve hatta o kemikleri rahatsız olduğu uzvuna sürmeyi istemiştir. Konyalı, bu tekkeyi ziyaret etmiş, kemikleri incelediği esnada orada bulunanların kemikleri kapışırçasına aldığını, yüzlerine, gözlerine sürdüklerini ve öptüklerini kaydetmiştir (Konyalı, 1974).

Halk arasında kemiklerinin kutsal kabul edilmesi bu kemiklere bir takım olağanüstü güçler bulunduğu inanılması sonucunu beraberinde getirmiştir. İnanışa göre bu kemikler, şifa kaynağı olmasının yanında kendi kendini koruma özelliğine de sahiptir. Kemiklere herhangi bir surette işenler Şammas Baba'nın ruhu tarafından rahatsız edilerek kemikler adeta Şammas Baba tarafından korunur. Anlatıldığına göre zamanın kaymakamı, o kemikleri mezardan alarak Aksaray'a götürür. Ancak Şammas Baba'nın ruhu, bu kaymakamı rahat bırakmaz ve sabaha kadar rahatsız eder. Bunun üzerine kaymakam sabah olunca hemen kemikleri gümüşle kaplatarak tekrar tekkeye getirip yerine bırakır (Aydoğan, 2020).

Peker, konuyla ilgili yaptığı çalışmalarda kemikleri 2005 yılında gördüğünü ancak, 2015 yılında yaptığı yeni bir ziyarette bu kemiklerin olmadığı tespitini kaydetmiştir. Kemiklerin 1923-24 yıllarındaki mübadele esnasında göç ettirilen kimselerin araştırmayı yaptığı zamanlara yakın zamanlarda Güzelyurt'ta (Gelveri) tertip edilen şölenlere katıldıklarını ve bu esnada Şammas Baba türbesini de ziyaret ettiklerini belirttikten sonra kemiklerin bu ziyaretçiler tarafından Yunanistan'a götürülmüş olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca şifa bulmak isteyenlerin de kemikleri almış olabileceği ihtimalini göz ardı etmemiştir (Peker, 2015). Bununla birlikte yukarıda belirtildiği gibi Şammas Baba'nın kalıntılarının bulunduğu gümüş kutu kemiklerin üzerindeki kaplamalarla birlikte mezarın bulunduğu 1800'lü yıllarda kaybolduğu, bugün Pir Şemmas tekkesi olarak da tanınan yapıdaki kemiklerin kime ait olduğunun bilinmediği de iddialar arasındadır. Buna göre 1800'lerin sonlarında burayı ziyaret eden Camoy ve Nicolaidis isimli araştırmacılar röliklerin Aziz Mamas'a ait olduğunu belirtse de, Lebides ve Hasluck, Aziz Mamas'ın Kayseri'de gömüldüğünü söyleyerek bu görüşü reddetmişlerdir. (Budak, 2012) Ancak bugüne kadar, Aziz Mamas'ın mezarının veya ona ait bir inancın izine dair

Kayseri’de somut hiçbir bulgunun olmaması Lebedes ve Hasluck’in görüşlerini sorgulanır hale getirmektedir.

Esasında bu satırların yazarı olarak şahsım, Gökçe Köyünden olmakla Şammas Baba’ya dair anlatılanları ve hakkında söylenenleri birincil ağızlardan duyma imkânı buldum. Diğer yandan onun geriye kalan en canlı miraslarından biri sayılan ve kutsal görülen kemiklerini gördüm. Yıl olarak hatırlayamamakla birlikte ortaokul zamanlarımızda olduğunu zannettiğim vakitlerde ara sıra Şammas Baba türbesine giderdik. Bugün dahi çok net olarak hatırlıyorum ki kayaya oyma mezarın önüne demir parmaklıklarla korkuluk yapılmış, yine mezarın üzerine yeşil bir örtü gerilerek, tepeye bir lamba takılmıştı. Bu lamba sürekli yanarak yeşil örtüyle bütünleşen ışık mekâna adeta manevi bir hava katmıştı. En azından biz böyle hissederdik. Ayrıca kabrin orta yerinde üç kemik ve bir geyik boynuzu diye bildiğimiz uzunca bir boynuz vardı. Bu boynuzun iki ucunda gümüş halka mevcuttu. Kemiklerin ve geyik boynuzunun yüzeyi sanki vernikli gibi parlak ve pürüzsüzdü. Aradan geçen zaman içinde kemikler kaybolmuş, bununla ilgili kemiklerin çalındığı ve Kıbrıslı birkaç kişiye satıldığı yönünde güçlü iddialar mevcuttur.

Kimi kaynaklarda bugün Kıbrıs’ın Güzelyurt ilçesi, Yunanistan, Girit ve Fransa gibi bazı ülkelerde Aziz Mamas adına yaptırılmış kiliseler ve bu kiliselerde Aziz Mamas’a ait olduğu söylenen kemikler bulunmaktadır. Bu kemiklerin Bizans döneminde İstanbul’daki Aziz Mamas Kilisesi’nden yağmalanan eserler olduğu tahmin edilmektedir (Budak, 2012). Ancak, yukarıda değinilen kemiklerin çalındığı ve Kıbrıslı birkaç kişiye satıldığı yönündeki iddiaları da es geçmemek gerekir.

Konuyla ilgili bir makale yayınlayan Turgay Tuna, çalışmasında Aziz Mamas’ın farklı ülkelerde bulunduğu iddia edilen kemiklerinden ve bu kemiklerin hikâyelerinden bahseder. Turgay Tuna (1997) konuyu şu şekilde ele almıştır:

“Günümüzde Kıbrıs, Yunanistan ve Fransa gibi bazı ülkelerde Aziz Mamas’a ithaf edilmiş kiliseler ve bu kiliselerde Aziz Mamas’a ait olduğu iddia edilen bazı röliker kemik parçaları bulunmaktadır. Muhakkak ki, röliker olarak adlandırılan bütün bu kemik parçalarının sözünü ettiğimiz Aziz’e ait olması mümkün değildir. Kiliselere geliş ve giriş biçimleri yalnızca birtakım efsanelere ve hikâyelere dayanmaktadır. Ancak, bu kiliseler arasında; Fransa’nın Langres kentinde bulunan Aziz Mamas Katedrali’ndeki rölikerlerin geliş biçimi oldukça ilginç olup, tarihi kaynaklara ve kilise arşivlerine geçmiştir. Bugün Langres Katedrali’nin hazinesinde Aziz Mamas’a ait üç ayrı röliker parçası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Aziz’in omuriliğine ait olan parçadır ve kiliseye 8. yüzyılda Bizans’tan getirilmiştir. Aziz Mamas’a ait olduğu sanılan ikinci röliker ise bir kol kemiği olup 11. yüzyılda Bar-Sur-Seine Kont’u Renard de Bar tarafından gene Bizans’tan alınıp getirilmiştir. Kilise arşivleri; bu kemiğin Kont’a 1076 yılında Jerusalem’e yaptığı seyahat dönüşünde Constantinopolis’ten geçerken Bizans imparatoru tarafından hediye olarak verildiğini yazmaktadır. Langres Katedrali’nde bulunan üçüncü parça ise rölikerlerin en önemlisi olup Aziz Mamas’ın kafatasına aittir. Kilise kaynaklarına göre 1204 yılında 4. Haçlı Seferi sırasında Constantinopolis’teki ünlü Aziz Mamas kilisesinden alınıp

getirilmiştir. Aziz Mamas'ın şehit edilip Kayseri'deki mezarına gömüldüğünü yazan bazı kaynaklar, kemiklerinin 6. yüzyılda Kayseri'den alınıp Constantinopolis'e getirildiğini de nakletmektedirler. Bizans döneminde Constantinopolis'in liman ve sayfiye semti olan Diplokionion'da (bugünkü Beşiktaş) Aziz Mamas adına yaptırılan büyük kilise ve imparator sarayı yukarıda sözü edilen büyük kilise ile ilgili olmalıdır. Ancak bugüne kadar Beşiktaş ve çevresinde bu kiliseye ait somut buluntular ortaya çıkartılmamıştır.”

Şammas Baba öldükten sonra tasarrufu devam eden zatlardan kabul edilir. Efsaneye göre Şammas Baba, savaş zamanlarında adeta kabrinden kalkmakta ve türbesinin önüne gökten inen atlara binerek savaşa katılmaktadır. Köy halkından olan Muzaffer Avan, Şammas Baba'nın devam eden tasarrufuna örneklik teşkil edecek bu hadiseden şöyle bahsetmiştir: “Büyüklerimiz şöyle anlatırdı: Yunan ordusu Haymana'ya geldiğinde Şammas Baba'nın tekkesine yeşil sarıklı bir sürü zat gelmiş. Bunlar civarda bulunan erenler ve evliya imiş. Bunlar arasında Somuncu Baba da varmış.¹⁴ Gelen atlılar Şammas Baba'ya hitaben “Ne duruyorsun ey Şammas? Haydi, cenke gidiyoruz.” demişler. Şammas Baba onları içeri buyur etmiş. Tekkede toplanan bu yeşil sarıklılar içerde toplantı yaptıktan sonra atlarına binerek tekkenin içindeki kayadan oyma pencereden¹⁵ çıkıp gitmişler, düşmana karşı cenk etmişler. Savaş esnasında düşman askerlerinin kaçıştığını gören düşman generalin askerleriyle aralarında şöyle bir konuşma geçer: “Karşınızda bir avuç er var. Neden kaçıyorsunuz? Askerler: “Erlerin önünde bir sürü başı yeşil sarıklı iri cüsseli adam var. Biz onlardan korktuk.” Böylece Haymana'yı kurtarırlar.” Avan, bu olayı dedelerinden dinlediğini ve bu yeşil sarıklıları o zamanlar tekkenin bekçiliğini yapan Sedir Baba adında bir zatın gördüğünü nakletmiştir.¹⁶

Şammas Baba'nın tasarrufu onunla ilgili bir adağın yerine getirilmemesi durumunda yine devreye girer ve o, adak sahibini bu adağını yerine getirmeye zorlar. Muzaffer Avan'ın “Büyüklerimizden duyduğumuz kadarıyla”¹⁷ diyerek başladığı olaya göre çocuğu olmayan bir şahıs, tekkeye gelerek dua eder ve dilek diler. “Eğer çocuğum olursa evdeki danayı kurban edeceğim.” diye adakta bulunur. Aradan bir müddet geçtikten sonra şahsın bir çocuğu olur. Şahıs, adağını yerine getirmesi gerektiğinin farkındadır. Ancak evdeki dana oldukça iyi geliştiği ve tarla sürme işlerinde kullanmaya uygun olduğu için şahsın, bu hayvanı kesmeye gönlü elvermez. Bunun yerine bir koyun kesmeyi düşünür. Nihayet tekkeye gelerek koyunu kurban edeceği sırada tarlayı süren o boğa başına musallat olan bir sinekten kaçarak tekkeye kadar gelir ve tekkenin

¹⁴ Somuncu Baba'nın hayatı için bkz: Mahmut Ulu, Şeyh Hamid-i Veli Somuncu Baba, Hayatı ve Eserleri, 40. Baskı, Manolya Yayınları, Konya, 2020.

¹⁵ Halihazırda tekke içinde Şammas Baba'nın kabrinin solunda bulunan küçük odanın tepeye açılan geniş bir çıkışı bulunmaktadır. Bu oyma çıkışın duvarında nal izlerine benzeyen yerler, el tutacak veya ayak basmaya yaradığı belli olan çukurlar bulunmaktadır. Bu çıkışla ilgili bir anlatı yukarıdaki gibi iken bir diğer anlatı, Şammas Baba'nın atına binerek kendisini öldürmeye gelen putperest Roma askerlerinden kaçtığı ve bu kaçış sırasında atın ayak izlerinin kayaya oyuk açtığı şeklindedir.

¹⁶ Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021.

¹⁷ Avan, eskiden köy odalarında bu tür olayların veya hikâyelerin çok anlatıldığını ve şu an Şammas Baba hususunda bildiklerinin çoğunu oradan öğrendiğini belirtmiştir.

tepesindeki geniş açıklıktan aşağıya kendini atar. Düştüğü yer tam da şahsın koyunu kestiği yerdir. Boğanın gelmesiyle koyunu kesmekten vazgeçerler.¹⁸

Burada iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi veli zatların öldükten sonra tasarruflarının devam etmesi hususu, diğeri gökten indiğine inanılan atlar hususudur. Esasında İslam tasavvufunda öldükten sonra devam eden tasarrufa ait veriler mevcuttur. Kaynaklarda¹⁹ yer alan menkıbelerin yanında başlı başına tasavvufun konularından biri olan ricâlü'l-gayb meselesi bunun bariz göstergesidir (Uludağ, 2008).

Türk mitolojisinde at, en kuvvetli kültü olan, destanlarda çok yer tutan bir binektir. Şaman geleneklere sahip Türklerle Moğollar, atın gökten indiğine inanırken Yakut Türkleri atın güneş âleminden geldiğine inanmaktadır. Bazı Türk boylarına göre atların Apsatı adında bir tanrısı vardır. Atın gökten indiği inancının temelini bir efsane oluşturmaktadır. Buna göre Hızır (a.s.) ölüme çare ararken²⁰ efsanevi Kaf Dağı'nın altındaki Süt Gölü'nde hem uçabilen hem de yüzebilen atlara rastlar. Bu atları yakalamak istese de yakalayamaz. Bunun üzerine süt gölüne bir miktar şarap dökerek atları sarhoş eder. Böylece atlardan bir çiftini kolayca yakalar. Yakaladığı atların kanadını kopararak onları çiftleştirir ve günümüzdeki at neslinin başlamasını sağlar. Bununla ilgili bir diğerefsane, Hz. Âdem'in cennetten gelirken bindiğine inanılan atla ilgilidir. Buna göre Hz. Âdem cennetten dünyaya gelirken kanatlı bir ata binmiş, dünyaya gelince, at tekrar cennete uçup gitmesin diye atın kanatlarını kırmıştır. Böylece atın kanatlarındaki gücü de bacaklarına geçmiştir (Uraz, 1994). Muhtemeldir ki yerel inanıştaki Şammas Baba'nın gökten indiğine inanılan atı, efsanelerdeki at unsuruyla ilintilendirilmiştir.

Yerel inanışa göre, henüz çocuk yaşta iken anne ve babasını kaybeden Şammas Baba'yı geyikler emzirmiştir. Anne ve babası hapiste işkenceyle ölünce, henüz çocuk olan Şammas Baba, bir vesileyle hapisten kurtulmuş²¹ ve dağlara sığınmıştır. Burada kendisini bir geyik emzirmiş, böylece hayatta kalmayı

¹⁸ Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021; Aynı olayı Faruk Eroğlu da anlattı. (Faruk Eroğlu (d. 1955), Çiftçi, Görüşme Tarihi: 04.09.2021.

¹⁹ Birkaç örnek için bkz.: Feridüddin Attar, Evliyâ Tezkireleri, Çev.: Süleyman Uludağ, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2012; İsmâuddîn Ebu'l- Hayr Ahmed Efendi Taşköprülüzâde, eş- Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye, Lidâr'al Kitâbu'l- Arabî, Beyrut, 1975; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ (1-5. Ciltler), Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.

²⁰ Ölüme çare arayan zatın Lokman peygamber olduğu düşüncesi daha yaygındır. (Bkz.: Nazım İntepe, Fahrettin Er, "Lokman Hekim Gerçek Kişi midir Kültür müdür?" Lokman Hekim Journal, 2014, (4)/2, s. 30- ss. 27-31) Burada Hızır aleyhisselamın geçmesi, onun Türk destanlarına, menkıbe, masal, efsane ve edebî türlere konu olmasına dayalı bir Türk olabileceği inancından kaynaklı olması muhtemeldir. (Hızır as ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: İlyas Çelebi, "Hızır", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul, 1998, ss. 406-409; Cemal Kurnaz, "Hızır", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul, 1998, ss. 411-412)

²¹ Bir önceki başlıkta Şammas Baba'yı Ammia isimli, zengin ve soylu bir kadının evlat edinerek onu büyüttüğünden bahsedilmişti.

başarmıştır. Ayrıca Şammas Baba bu yakınlıktan olsa gerek dağdaki geyikleri ehlileştirmiş ve onların sütlerinden istifade ile ahaliye yardımda bulunmuştur. Faruk Eroğlu yaklaşık 30 yaşlarındayken köye gelen yaşlı bir profesörün²² anlattıklarına şahitlik ettiğini söylemiştir. Bahsi geçen profesörün anlattığına göre profesörün, Şammas Baba'nın hayatına dair şu bilgileri paylaşmıştır: *"Sizin Şammas Baba dediğiniz zat, aslında Aziz Mamas'tır. Aziz Mamas, orman olan bu bölgede geyikleri evcilleştirip yetiştirmiştir. Ayrıca o, bu geyiklerden elde ettiği sütü ve diğer mamulleri civardaki ahaliye dağıtmıştır. Sonra bir topluluk gelerek Aziz Mamas'ı bu uygulamasından vazgeçmesi konusunda uyarmıştır. Ancak Aziz Mamas, ahaliye olan yardım ve ilgisinden vazgeçmeyeceğini söyleyince o topluluk (muhtemelen askerler) Aziz Mamas'ı öldürmüştür. Bu mezar bizzat Aziz Mamas'a aittir ve sizin köyünüzün adı ondan gelmektedir."*²³

Görüldüğü gibi onun hayatında bir diğer hayvan olan geyik unsuru ortaya çıkmaktadır. Geyik, Türk mitolojisinde yer alan efsanelerde sıklıkla rastlanan bir hayvandır. Buğu, Maral, Guva gibi adlarla anılan geyik güzelliği, inceliği, fedakârlığı, merhameti temsil eder ve bu yönüyle sıcak ve sevimli bir hayvandır. Bununla birlikte geyik, yol gösterici ve kurtarıcı gibi vasıflarla tavsif edilmiştir. Moğol ve Tatarlarda kurtarıcı olarak tezahür eden geyik, Ergenekon'a girişte yol gösterici olarak karşımıza çıkar. Bütün bu özelliklerinden olsa gerek geyik, bir totem olarak kabul edilmiştir (Uraz, 1994).

Geyik esasen eski Türk mitolojisinde yer aldığı gibi İslam tasavvuf anlayışında da zaman zaman rastlanan bir figürdür. Hacı Bektâş-i Velî'nin tasvirinde yer alan geyik motifi (Güzel, 2009), özellikle bir sâfînin adı bile olabilecek kadar etkindir. Geyikli Baba, Osmanlı Devletinin kuruluş zamanlarında gazi-derviş tipinin en belirgin temsilcilerinden biridir. Onun asıl adının Yunus Emre'nin bir şiirine dayanılarak Hasan olduğu nakledilmekle birlikte (Ocak, 1996) dağlarda bir geyiğin onun emrine verildiği ve bu geyiğe binip geyiklerle dolaştığı için "Geyikli Baba" şeklinde adlandırılmıştır (Taşköprülüzâde, 2007).

Anlaşılabacağı üzere gerek mitolojide ve gerekse tasavvuf düşüncesinde geyik motifine rastlanmaktadır. Halk arasında bir veli olarak nitelenen Şammas Baba'nın da böyle bir kutsiyet atfedilen canlıyla ilişkilendirilmiş olması muhtemeldir.

Şammas Baba, köy halkının saygı duyduğu ve ihtiram gösterdiği bir şahsiyettir. Köy halkı onu bir evliya olarak kabul etmektedir. Nitekim Şammas Baba'nın manevi tasarrufunun devam ettiğine inanıldığı gibi onun mahallinde gerçekleşecek bir olumsuz tavır, onu rahatsız eder düşüncesiyle köy halkı tarafından reddedilmiştir. Bunun en bariz örneği bir düğün esnasında

²² Faruk Eroğlu'nun tahminine göre 70 ve üstü yaşlarda ve uzun boylu olduğunu hatırlıyor. Profesör, uzun yıllar bu kabri Kayseri tarafında aradığını ve sonunda burada bulunduğunu söylemiş.

²³ Faruk Eroğlu, (d. 1955), Çiftçi, Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

yaşanmıştır. Muzaffer Avan'ın anlattığına göre tekkenin önünde bir düğün kurulur.²⁴ Bu düğünde hem çalgı-çengi hem de alkol tüketimi (içki) vardır. Köy halkı "Bir evliyanın huzurunda nasıl çalgılar çalınır ve içki içilir?" diye düğün sahibine tepki gösterir.²⁵

4. Aziz Mamas Türbesinde Görülen Uygulamalar

Geçmişten günümüze tarihi bir perspektiften bakıldığında mekân kavramının önemli bir kavram olduğunu görürüz. Bir aidiyeti olan insan yaşadığı mekândan etkilenmiş ayrıca yaşadığı mekânı etkilemiştir. Bunun yanında bazı mekânlar taşıdıkları değer manzumelerinin bir sonucu olarak ayrıca bir önem arz etmektedir. Hele ki bu değerler, bir kutsalla ilişkilendirildiğinde insanların böylesi mekânlara yüklediği anlam daha bir derinlik kazanabilmiştir. Bir kutsalla ilişkilendirilen mekânlar insanları, kendilerini kutsal olana daha fazla yakın hissetmelerini sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak yatır, evliya gibi adlandırmalarla kuşanan şahsiyetlerin tekke/türbe ya da kabirlerinin ziyaretlerinin, günlük hayat içerisinde var olan bir gerçeklik halini aldığı görülür. Bu ziyaretlerde görülen kimi uygulamalar dinen bâtil bile olsa türbelere birtakım fonksiyonlar yüklenmiş, bunun neticesinde türbe veya tekkeler dünyevi ve uhrevi fayda umulan yerler haline gelmiştir. İşte temelde bir kutsalla bağlantı kurma düşüncesinin bir neticesi olan türbe, yatır ve mezar ziyaretleri, kutsalı arama ve ondan yardım isteme amacına dayanmaktadır.

Buradaki izahlara paralel olarak, Şammas Baba tekkesinin insanlarca bir kutsallık atfedilen ve kutsalla bağlantı kurmaya çalışılan yerlerden biri olduğu söylenebilir. Kaldı ki Şammas Baba kendisi, insanların gözünde bu mekânı kutsal kılan temel unsurdur.

Şammas Baba türbesi, günümüzde adeta kültürlerin buluştuğu bir mekân özelliği göstermektedir. Bu yönüyle tarihsel temellere dayalı bu ortak mekân üzerinden dinsel hoşgörünün en bariz örneklerinden biri görülür. Özellikle yaz aylarıyla birlikte yoğunluk kazanan turist ziyaretlerinde Hıristiyan kesim bu mekânda ayin yapmaktadır. Belli zamana hasretmeksizin senenin tüm zamanlarında Müslümanlar da burada ibadet ve dua etmektedirler. Kaya oyma kapalı Yunan Haçı şeklinde yapılan binadaki minber karşısında Müslümanlar namaz kılarken, Hıristiyanlar da dua edip, ayinlerini icra etmektedirler. Bu ibadetler sırasında tarafların birbirinin inanç, ibadet ve düşüncelerine saygılı oldukları anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili bilgi veren Ulu, türbede bugün Müslüman ve Hıristiyanların bir arada ibadet ettiğini, türbenin yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçisi bulunduğunu söylemiştir.²⁶ Özellikle Aziz Mamas'ın

²⁴ Düğünün kime ait olduğu söylendi. Ancak olumsuz örnek oluşturacak davranışlar yer aldığından düğünün kime ait olduğunu paylaşmayı uygun görmedik.

²⁵ Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021.

²⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/Hiristiyanlarin-aziz-mamasi-muslumanlarin-pir-sammas-babasi-7010742> (erişim: 14.01.2021)

anma günü olarak kabul edilen 2 Eylül tarihinde Gökçe Köyü'ne gelen ziyaretçilerin sayısında bir artışın olduğu görülmektedir. Faruk Eroğlu daha önce mevzu bahis olan profesörden²⁷ dinlediklerini aktarmıştır. Bahsi geçen profesörün anlattığına göre eskiden Yunanistan'dan gruplar gelirmiş ve Hıdırellez'de tekkede etkinlikler yaparlarmış. Burada çokça kurban kesilir, ahaliyle birlikte yenirmiş. Eroğlu, profesörün kendilerine alkollü içki teklif ettiğini, oradakilerin de günlerden Cuma olduğunu söyleyince profesörün özür dilediğini beyan etmiştir.²⁸

Şammas Baba Türbesi, her iki din kesimlerince kutsal sayılıp ziyaret edilse de Hıristiyanların ve Müslüman halkın mekândaki faaliyetlerindeki benzerliklerin çok olmasının yanında farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Mekânı ziyaret eden Hıristiyan turistler, daha çok mekânsal inceleme, mekânın tarihine dair bilgi edinmeye çalışma, kısa süreli dua ve dilek gibi dinî ritüelleri icra ederken Müslüman halk daha çok ruhsal hastalıklarına şifa aramak ve kurban adaklarını burada kesip etini dağıtmak için ziyaret etmektedir. Muhtar Ulu, tekkeyi daha çok ruhsal ve bedensel rahatsızlıklarına şifa arayan kişilerden oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kişilerin kısa süreli ziyaret yerine 1-2-3-5 günlük yatılı ziyaret şeklinde icra edilmektedir. Bu süre boyunca konaklamanın sağlanması için de şartların fiziki anlamda oluşturulduğunu kaydeden Ulu, türbenin bulunduğu binada onlarca yatak ve yorgan bulunduğunu, buraya gelenlerin ihtiyaçlarını, türbe dışına yapılan binada giderdiklerini, rahatsızlıklarına çare aramak için gelen bazı kişilerin, burada günlerce yattığını belirtmiştir.²⁹ Benzer bir ifadeyle Recep Ulu, tekkeye akli dengesi bozuk olan kimselerin çok geldiğini ve Şammas Baba'nın kabrinin sağında ve solunda bulunan iki küçük odanın içinde bulunan zincirlere bağlandığını aktarmıştır.³⁰

Tekke, yerel halkın ve dışardan gelen ziyaretçilerin adak kurbanlarını kesip ihtiyaç sahiplerine dağıttıkları bir mekân olma özelliği de taşımaktadır. Recep Ulu, tekkede çok kurban kesildiğini, etin az bir kısmının köye dağıtıldığını, kalan çok kısmın ise hocanın çocukları arasında pay edildiğini ifade etmiştir.³¹

Şammas Baba Tekkesi ziyaretçileri arasında çocuğu olmayanlar da vardır. Perek'in (1998) mezkûr eserinde kaydettiğine göre tekkeyi sadece akıl hastaları ve bu hastalığına çare arayanlar değil, çocuğu olmayanlar da ziyaret ederler, himmet dilerlermiş. Hatta bu ziyaret ve dua sonunda eğer bir erkek çocuk olursa adının "Şammas" konduğunu belirtmiştir. (s. 36) Bu ifadelerin bir benzeri hatta daha eski tanıklı olanı bahsi geçen bu ziyaretleri ve çocuk için himmet dilendiğini doğrulamaktadır. 1900 doğumlu Hasan kızı Gülizar (Er) isimli

²⁷ Faruk Eroğlu'nun tahminine göre 70 ve üstü yaşlarda ve uzun boylu olduğunu hatırlıyor. Profesör, uzun yıllar bu kabri Kayseri tarafında aradığını ve sonunda burada bulduğunu söylemiş.

²⁸ Faruk Eroğlu, (d. 1955), Çiftçi, Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

²⁹ Kaynak kişi: Duran Ulu, Görüşme Tarihi: (14.01.2021)

³⁰ Recep Ulu, (d. 1945), Esnaf, Emekli, Görüşme Tarihi: 12.08.2021.

³¹ Recep Ulu, (d. 1945), Esnaf, Emekli, Görüşme Tarihi: 12.08.2021.

şahsın torunu Nuri Er bizzat ninesinden dinlediğini ve ninesinin “Bizzat yaşadım.” diyerek anlattığı konuları bizimle paylaşmıştır. Nuri Er’in anlattığına göre ninesi konuyla ilgili şunları anlatmış: “Çocuğu olmayanlar buraya gelir, dilek dilerdi. Çocuğumuz olsun diye dua ederlerdi.”³²

Tekke, çocuğu olmayanların bir çocuğumuz olsun isteğiyle dua ettikleri yer olduğu gibi çocuğunun cinsiyetini merak edenler için de bir ziyaret yeridir. Nitekim bu ifadenin icra edildiğini teyit edici bir hatıra Ramazan Kılıç tarafından anlatılmıştır. Kılıç, “Batıl olduğunu bildiğimiz” diyerek paylaştığı hatırasını şu şekilde anlatmıştır: “Yeni evlendiğim sıralar eşim, eniştem ve kız kardeşimle beraber köyümüzdeki Şammas Baba Tekkesi’ni ziyaret etmiştik. Tekkede elini sokup para veya boncuk çekildiğini duyduğumuz küçük bir niş vardı. Buraya elinizi soktuğunuzda çıkan nesneye göre çocuğunuzun cinsiyetinin belli olacağını daha önceden bir söylenti olarak duymuştuk. Bu söylentiye göre çocuk, eğer boncuk çıkarsa kız, para çıkarsa erkek olurmuş. Eşim ve kız kardeşim ellerini nişe sokarak birer avuç toprak aldılar. Aldıkları bu bir avuç toprak içinde eşime ortadan ikiye yarılmış mavi boncuk, kız kardeşime ise para çıkmıştı. Bir süre sonra bizim ikiz kız çocuğumuz, kız kardeşimin ise bir erkek çocuğu olmuştu.”³³

Tekke, bahsi geçen faaliyet ve uygulamaların yapıldığı bir yer olmasının yanında ibadet mekânı olarak da kullanılmıştır. Nitekim burada mübarek gecelerde toplu halde zikir ibadeti icrâ edilmiştir. Duran Ulu’nun söylediğine göre tekkede, 1980’li yıllara kadar perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde toplu halde zikir çekilirmiş. Zikri yöneten kişi ise köy halkı tarafından hoca olarak bilinen H. H. K. isimli şahısmış.³⁴ Köy halkından olup halen köyde mukim olan Muzaffer Avan, eskiden tekkenin dînî ibadetler ve zikir konusunda çok aktif olduğunu belirtmiştir. Avan bununla ilgili şu bilgileri paylaşmıştır: “Bu tekkede Perşembe geceleri Yasin okunur, dualar edilir, zikir çekilirdi. Ramazan ayında ise köy camii cemaati almadığı için cemaatin bir kısmı tekkeye gelir burada teravih namazı kılınırdı. Mübarek gün ve gecelerde tekkede tesbih namazı kılınır, zikirler çekilirdi. 1960’larda ben iyi hatırlıyorum, bunlar yapılıyordu. Teravihi “Deli Hoca”³⁵ kıldırırdı. Zikri ise ağalardan³⁶ O. A. (Osman Ağa)yönetirdi. Zikir sırasında hem kudüm çalınır hem de ilahi söylenirdi. “Şapşak Kafa”³⁷ (lakabı) dediğimiz Abdullah çok muazzam ilahi söylerdi.”³⁸

Şammas Baba tekkesi her ne kadar dînî yönüyle öne çıkmış-çıkarılmış olsa da sosyal ve kültürel bir yönünün de olduğu es geçilmemelidir. Nitekim yakın bir tarihe kadar benim de kısmen hatırladığım kadarıyla Gökçe Köyü’nde

³² Kaynak Kişi, Nuri Er, ninesi Hasan kızı Gülizar’dan naklen, görüşme tarihi: 18.07.2021.

³³ Ramazan Kılıç, Esnaf, Görüşme Tarihi: 09.10.2021

³⁴ Kaynak kişi: Duran Ulu, Görüşme Tarihi: 14.01.2021.

³⁵ H. H. K. İsimli şahsın köyde yaygın olarak bilinen lakabı.

³⁶ “Ağalar” ismi köyde bir ailenin genel lakabıdır.

³⁷ Görüşme esnasında bu şahsın adının A. U. olduğu söylendi. (Mustafa Avan, (d. ?), Çiftçi, Görüşme Tarihi: 05.09.2021.

³⁸ Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021.

düğünlerde güreşler yapılmakta idi. Ancak zamanla bu uygulama ortadan kalkmıştır. İşte en sonuncusu 1995 yılında yapılan bu güreşler Şammas Baba tekkesinin önündeki boşlukta yapılmakta imiş. Nuri Er'in anlattığına göre düğünlerde yapılan güreş müsabakalarına köyün delikanlıları ve bir önceki etkinliğin galibi başpehlivan katılmış. Güreşin galibi düğün sahibinin ortaya koyduğu koçun da sahibi olurmuş. Bu güreş müsabakaları köy halkının çoğunluğunun katıldığı bir şölen havasında icra edilirmiş. Kadınlar tekke meydanını çevreleyen ve adeta bir antik tiyatro özelliği gösteren hâkim yükseklikten müsabakaları izlermiş. Güreş etkinliklerinin Şammas Baba'nın ruhaniyetiyle ilgili olup olmadığını sorduğumda bunun Şammas Baba ile bir ilgisinin olmadığı, bu yerin etkinlik icrası ve seyri için uygun fiziki özelliği taşıdığı bilgisini aldım. Esasen tekkenin köyün coğrafi olarak ortası sayılabilecek bir yerinde olması ve herkesin rahatça toplanabilmesine olanak sağlaması yönüyle bir çekim merkezi olduğu söylenebilir.

Şammas Baba tekkesi, yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de bir mana ifade etmektedir. Tekkenin çocuklar için farklı bir yanı vardır. Çocukların tekkeye olan ilgisinin merak ve kısmen bir fayda sağlama amaçlı olduğu söylenebilir. Nitekim biz de küçükken tekkeye gitmiş, oradaki sıradışı atmosferi görme imkânı bulmuştuk. Ancak bizim tekkeye gitme nedenimiz elbette dini bir algı ya da başka bir özel neden olmayıp sadece çocukluk merakıyla ilgili idi. Bununla birlikte tekkeye çocukluğunda bir maksat için gidenleri dinleme imkânı bulduk. Köy halkından olan ve uzun yıllar Avrupa'da işçi olarak bulunan daha sonra geri dönen Recep Teke, tekkeye ilgili çocukluğunda yaşadığı bir hatırasını paylaştı. Teke, bu hatırası hususunda şunları söyledi: "*Çocukken tekkeye çok giderdik. Oradaki mumları alırdık. O zamanlar sakız bulamazdık işte o mumları sakız niyetine çiğnerdik.*"³⁹

Şammas Baba Tekkesi, ne yazık ki her zaman hürmet görmeyip eğlenceli etkinliklere ev sahipliği yapmamış, kimi zaman da hırsızlık gibi olumsuz vakalara tanıklık etmiştir. Tanıkların anlattığı kadarıyla tekke, iki kez büyük soygun yaşamıştır. Bu soygunlarda tekkede bulunduğu söylenen altınlar çalınmış, hatta tekkenin ortasında bulunan üç ana sütunu birbirine bağlayan ve altın olduğu halde kahverengiye boyandığı için normal bir demir gibi görünen çember de sökülerek götürülmüştür. İlki daha kapsamlı olan soygunun ikincisi tekkenin tefrişatına dönük gerçekleştirilmiştir. Muzaffer Avan ve Recep Ulu, tekkenin 1988-89 yıllarında soyulduğunu belirttiler. Buna göre, Şammas Baba'nın kemiklerinin bulunduğu taş oyma kabrin altında gizli bir mezar varmış. Bazı kişiler tekkeye bakım yapmak bahanesiyle bu mezarı açarak bir küp altını almışlar. Ortadaki sütunları bağlayan ve ahalinin normal bir demir zannettiği ancak altından olduğu söylenen çemberin altın olduğunu anlayan hırsızlar onları da söküp götürmüşlerdir. Tekkenin sonraki soyulması ile ilgili bilgi veren Muzaffer Avan, bu soygunda Şammas Baba'dan kaldığına inanılan

³⁹ Recep Teke, (d. 1949), Emekli, Görüşme Tarihi: 14.08.2021.

ve yerde serili olan keçi postları çalındığını, boşalan zemine daha sonra hayırseverler tarafından halı kilim getirilerek serildiğini aktarmıştır.⁴⁰

Öyle zannediyoruz, bugün nasıl ki tekkeye hürmetle bakanlar varsa art niyetle bakanlar da mevcuttur. Nitekim yakın zamanda tekkede bulunan ve Şammas Baba'ya ait olduğu düşünülen kemiklerin çalınması, bu kötü bakışın bir tezahürü olsa gerektir.

5. Tekkesinin Fiziki Konumu ve Yapısal Özellikleri

Şammas Baba tekkesi eski adıyla Mamasun, günümüzdeki adıyla Gökçe Köyü'nde yer almaktadır.⁴¹ Gökçe Köyü Aksaray'ın kuzeydoğusunda yer almakta olup şehir merkezine uzaklığı 25 km'dir. Köyün adının Mamasun olması daha önce de belirtildiği gibi Hıristiyanlarca bir aziz kabul edilen Şammas Baba'nın isminin Aziz Mamas olarak zikredilmesindedir. Bu köye, Nevşehir yolu üzerinden gidilmektedir. Aksaray şehir merkezinden çıkıp Nevşehir istikametinde yer alan Ağzıkarahan'ı geçtikten hemen sonra gelen sağ yol ayrımıyla ulaşılabilir. Köy, ana yola 5 km içerde yer almakta, tekke ise köyün kayadan oyma dar giriş yolundan aşağıya sarkarak ulaşılan ve "Ara Pınar" denilen çeşmenin üst tarafında yer almaktadır.

Tekke, tapu kayıtlarına göre Mamasun (Gökçe) Köyü'nde, Köyiçi mevkiinde, 218/14 Ada/Parsel no ve L32-A-09-C pafta ile 618,80 metre kare alanda "Türbe" ana taşınmaz nitelikli olarak kayıtlıdır.⁴² Geçmişten beri tekkenin yeri bahsi geçen yer olup herhangi bir taşınma ve mekânsal değişime gidilmemiştir.⁴³

Faruk Zeki Perek, *Büyük Devrim Çağında Aksaray (1910-1930)* isimli eserinde tekkenin barajın yapılmasıyla birlikte taşındığıyla ilgili bir kayıt düşmüştür. Perek, (1998) mezkûr eserinde "Elektrik üretimi için baraj Mamasun köyü arazisinde yapıldı ve ünlü köy başka bir yere taşındı ve Mamasun tekkesi ve tekkenin ünlü azizi ve velisinin sandık içindeki iskeleti yer değiştirdi." ifadelerine yer vermiştir (s. 36). Ancak gerek mabedin yapılış tarihine dair kayıtlar, gerekse tekkenin tapu kaydında yer alan "Tapuda kaydı bulunamayan bu gayrimenkul devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden olup **kadimden beri** Şammas Baba namıyla maruf bir zatın türbesi olarak kullanıldığı..." kaydında yer alan "kadimden beri" ifadesi ve gerekse köy halkının yaşça geçmişe tanıklık edenlerinin ifadeleri bu yapının ilk zamanlarından itibaren mevcut yerinde olduğunu göstermektedir. Köyde yaşayan ileri yaşlardakiler dâhil hiç kimsenin tekkenin yerinin başka bir yerde

⁴⁰ Muzaffer Avan, (d. 1946), Çiftçi, Emekli; 11.07.2021; Recep Ulu, (d. 1945), Esnaf, Emekli, Görüşme Tarihi: 12.08.2021.

⁴¹ Gökçe Köyü haricinde, Şammas Baba'ya ait olduğu ileri sürülen çeşitli mezar ve türbeler bulunmaktadır. Sivas Divriği Duruköy, Çorum'un Alaca İlçesi, Sivas Kangal'ın Bulak Köyü ve Kayseri'nin Bünyan bunlardandır (Budak, 2010).

⁴² Aksaray Tapu Müdürlüğü'nün 29.07.2021 tarihli güncel tapu kayıtları ile entegre parsel verisidir.

⁴³ Bkz.: Fot. 1.

olduğuna ve barajın yapılmasıyla birlikte sonradan taşındığına dair bilgi veya paylaşımı yoktur. Kaldı ki barajın yapımına başlanması oldukça yakın ve o süreçte yaşananlara tanıklık edenlerin hala hayatta olduğu bir zamandır.⁴⁴ Bu yönüyle, Faruk Zeki Perek'in bu kaydının isabetli bir tespit olmadığı söylenebilir.

İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitâbeleri İle Aksaray Tarihi* adlı hacimli eserinde tekkenin 1970'lerdeki fiziki durumunu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. (Konyalı, 1974) Tekkenin, genel özelliklerini kaydeden Konyalı, (1974) Şammas Baba'nın kayaya oyulan merkadinin İslâmî geleneğe uygun olduğunu, kabrin baş tarafının batıya, ayak tarafının güneye doğru oyulduğunu belirtmiştir. Ayrıca mezarda bulunan kemiklerin yanındaki geyik boynuzlarının da sonradan konulduğunu kaydetmiştir. (s. 1918) Tuna'nın (1997) kaydına göre 1895 yılında S. S. Pharasopoulos küçük kilisenin duvarlarında 7 tane ikonanın⁴⁵ mevcut olduğunu, bunların arasında; Aziz Mamas, Meryem, Aziz Constantin ve Azize Helena'nın ikonalarının bulunduğunu yazmıştır. Yine Tuna'dan nakille Pharasopoulos, Pir Şammas'ın mezarına gelen Müslümanların, dua ederken bu ikonaları ters çevirdiklerinden bahsetmiştir.⁴⁶

Günümüzde, tekkenin fiziki özelliklerinin genel itibariyle İ. Hakkı Konyalı'nın tespit ettiğinden farklı olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte bazı değişiklikler de söz konusudur. Örneğin Konyalı'nın (1978) "*Ön kısımda taşla ve kemerli tonozlarla yapılmış sağlı ve sollu iki kat halinde üçer odalı yapılar vardır. Odalarda taş basamaklı ocaklar görülür. Soldaki kanadın üst kısmının odaları yıkılmış, sağdakiler ayaktaadır.*" (s. 1916) diyerek bahsettiğı odalar, eğer farklı bir noktayı kastetmemişse, günümüzde mevcut değildir. Bizim tespit ve gözlemlerimize göre tekkenin günümüzdeki hali kısaca şu şekildedir:

Tekke ana yapısı iki ana bölümden ve asıl makam olan iç bölümde yer alan iki hücreden oluşmaktadır. İlk bölüm olan ve sonradan yapıldığı anlaşılan bölüm doğu-batı yönünde uzanmakta olup yaklaşık 10 mt uzunluğundadır. Burası beş kemer üzerine inşa edilmiştir. Bölmenin içinde küçüklü büyüklü dört tane niş bulunmaktadır. Yapının batı yönünde bir pencere yer almaktadır. Ancak bu bölmenin belki de en dikkat çeken yanı yapının doğu duvarının tam ortasında zeminden başlamak kaydıyla yerden 1.5 mt yüksekliğe kadar ulaşan çok uçlu yıldız motifleriyle ve kenar süslemeleriyle dikkat çeken kaidedir. Eski bir çeşmenin daha küçük halini anımsatan yapının tam ortasında nispeten daha büyük bir yıldız ve yıldızın iki yanında mum yakmak için oyulduğunu düşündüğümüz iki oyuk yer almaktadır. Tekkenin ilk bölmesi olan bu alanda tekkeyi ziyarete gelen misafirler konaklamaktadır. Bunun için ikişer yataklı iki ranza, bir kanep ve bir sofa ile mutfak gereçleri bulunmaktadır.

⁴⁴ Barajın yapımına 1957 yılında başlanmış 1959-60 yıllarında su tutulmaya başlanmıştır.

⁴⁵ İkona/ İkon: Hıristiyan kilise kültüründe yaygın olan dinsel içerikli resim veya portre.

⁴⁶ (<https://www.festtravel.com/kapadokyalı-bir-aziz-saint-mamas> (erişim:14.06.2021))

Kabrin yer aldığı asıl bölüm ise yine iki bölüm halinde ele alınabilir. Çünkü dışardan bakınca bile kolaylıkla anlaşılan iki farklı yapı şekli mevcuttur. Birinci ana bölmeden küçük bir holle iç girişe bağlanan ikinci bölümün ilk kısmı üç kemerden oluşmakta olup, doğu duvarında bir aydınlatma penceresi ile ve ahşap kapaklı dolap halinde kullanılan iki niş yer almaktadır. Muhtemeldir ki iç girişte dıştaki ilk bölümle birlikte yapılmıştır. Çünkü hem kemer yapısı hem de pencere yapısı aynı şekildedir. Dış giriş ve iç bölümün girişindeki duvarlarda da aynı duvar desenleri yer almaktadır. Bu bölümde de yine bir kanep ve gardrop içinde çokça halı, kilim, battaniye ve yastık bulunmaktadır.

İkinci bölüm ise kabrin de yer aldığı asıl yapıdır. Kaya oyma bu yapı, doğu-batı yönünde uzanmış olup, altı sütun üzerine kurulmuş, tam ortasında küçük bir havalandırma deliğinin de yer aldığı bir kubbe ve biri doğu diğeri kuzey duvarında olmak üzere iki oval niş bulunmaktadır.⁴⁷ Bölümün güney duvarında içe doğru oyulmuş ve düzgün kesilmiş, kenarları bina girişindeki süslemelerle aynı motiflerle süslenmiş bir mihrap yer almaktadır.⁴⁸ Belli ki bu mihrap da dış giriş ve iç girişle aynı zamanda yapılmıştır. Yine mihrabın sağında ve solunda iki küçük aydınlatma penceresi yer almaktadır. Tekkenin kuzey tarafında ise yapının ortasında Şammas Baba'nın mezarı⁴⁹, mezarın sağında ve solunda eğilerek ancak girilebilecek iki oda yer almaktadır. Çilehaneyi andıran odaların her ikisinde de bir insanın zor sığabileceği küçük birer pencere olup bu pencereler iki odayı da merdivenli bir çıkışa bağlamaktadır. Bunun yanında kabrin baş tarafındaki odanın tavanında yaklaşık 1x2 ebatlarında yukarı doğru uzanan, ayak basma yerlerinin olduğu oyma bir çıkış/geçit bulunmaktadır.

Kabrin sağında ve solunda yer alan küçük odaların duvarlarında demir halkalar yer almaktadır. Anlatıldığına göre ruhsal hastalıkları olanlar gelerek işte bu demir tokalara zincirle bağlanırlarmış. Bunun yanında daha sakin hastalar bağlanmadan bu odalarda gecelermiş.

6. Tekkenin Eklentileri

Şammas Baba tekkesinin, yukarıda işaret edildiği gibi, sonradan güney ve batı tarafına yapılar eklenmiştir. Bunlardan batı tarafındaki eklenti, kabrin bulunduğu kaya oyma asıl yapıyı tamamlar niteliktedir. Konyalı, bu eklentiye kaya oyma kilisenin bir duvarının yıkılarak yapıldığını belirtse de diğer yönlerde böyle bir yıkma faaliyetinin olmaması bu açıklamaya ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirmektedir. Bizce kilise olarak yapılan kaya oyma mabedin eklentinin yapıldığı batı duvarı insanî nedenler veya doğal süreç neticesinde yıkılmış olmalıdır. Nitekim mabedin yapıldığı kaya bloğunun hem sonları hem de gün batımı yönünde olmasından kaynaklı güneş ışıklarına en çok maruz kalan kısmıdır. Herhangi bir yıkım yapılmadan, oyma duvar korunmak

⁴⁷ Fot. 2.

⁴⁸ Fot. 3.

⁴⁹ Fot. 4.

suretiyle güney tarafa eklenen kısım ise ilk bölüm olan ve ziyaretçilerin konakladığı kısımdır.

Bu iki eklenti yanında tekkenin bir de ahır vardır. Burası daha sonra uzun süre köy boğasının ve onun yiyeceklerinin tutulduğu yer olarak kullanılmıştır. Tekke ahır güney kuzey yönünde, iki adet yarım kubbe şeklindeki kemerle bölünmüş üç bölme halinde inşa edilmiştir. Her bir bölmenin tavanı 3 kemerle tespit edilmiş olup bölümlerin nişleri, pencere yapıları ve havalandırma kanalları mihrap benzeri süslü ve işlemeli taşlarla yapılmıştır. Hem tavan kemerleri, hem de yarım kubbe geçiş kemerleri ahşap bir hat üzerine kurulmuştur. Bunun yanında pencere ve nişlerin üst kısmı ve ana kapının üstü kalın ahşap kalaslarla tartılmıştır. Aydınlatma pencerelerinin ana kapı üzerindeki açık iken, doğu-batı yönündekilerin tamamı taşlarla örülerek kapatılmıştır.

7. Tekkenin Vakfiyesi ve Gelirleri

Bilindiği gibi tekkeler vakfiyeler, devlet desteği veya bağışlarla varlığını sürdürmüşlerdir. Özellikle taşınmazlardan elde edilen gelirler, tekkenin giderleri için önemli bir kaynak olmuştur. Şammas Baba tekkesinin de bazı kalemlerde gelirleri vardır. Nuri Er'in ninesinden dinleyip anlattıklarına göre tekkenin tarlaları varmış. Tekkenin asıl gelir kaynağı bu tarlalar olmakla birlikte başka akarları da mevcutmuş. Bunların başında tekkeye gelenlerin kurban etmek üzere getirdikleri hayvanlar veya kurban bağışları, çocuğu olmayanların dua niyetine getirdiği adaklar bunlardanmış.

Anlatıldığına göre 1965-1975 yılları civarında Gökçe Köyü sınırları içerisindeki Öz denilen mevkiye bulunan bir tarla tekkenin vakfiyesi imiş. Köyden bir şahıs muhtarla yaptığı işlemle (işlemin ne olduğu belirsiz) bu tarlayı üzerine geçirmiş. Ancak yaptığımız tetkik ve tapu sorguları neticesinde tekkeye ait kayıtlı bir vakfiyeye ya da tekkeye ait bir akar taşınmazına rastlamadık. Bunun yanında bahsi geçen ve güncel tapu kayıtlarında X/Y⁵⁰ ada/parsel numaralı taşınmazın bir kısmının zaten bu köyden bir şahsa ait olduğu, diğer bir kısmının ise mahkeme kararıyla köy tüzel kişiliğine tescil olduğu, köy tüzel kişiliğine tescil olunan yerin 1972 yılında köy muhtarlığınca arazinin diğer kısmının sahibi olan şahsa satışının yapıldığı kayıtlıdır. Dolayısıyla hâlihazırda tekkenin bir taşınmazını tespit edemedik. Tekke görevlisinin iâşesi ve tekkenin gelirlerine ilişkin ise daha çok bağışların ve adakların olduğu zikredilmiştir. Eroğlu, ziyaretçilerin tekkede görevli olan kişilere maddi olarak destek olduklarını, görevlinin bu hediyelerle geçimini sağladığını söylemiştir.⁵¹ Bu ifadeleri destekleyen başka tanık ifadeleri de vardır. Köy halkından olan Recep Teke, geçmişte tekkeye çok fazla adak bağışlandığını, Hıdırellez'de şenlik

⁵⁰ Bahsi geçen yerle ilgili taşınmaz bilgileri tapudan öğrenilmekle birlikte herhangi bir olumsuz algıya sebebiyet vermemesi ve özel mülk olması nedeniyle burada paylaşılmamıştır.

⁵¹ Faruk Eroğlu, (d. 1955), Çiftçi, Görüşme Tarihi: 31.10.2021.

havasında kutlamaların olduğunu ve bu adakların şenliklerde kesilerek ahaliye ikram edildiğini belirtmiştir. Ancak bağışlanan adakların çok olması nedeniyle hepsinin kesilemediğini ve kalan hayvanlar için tekkenin bir çobanı olduğunu, daha sonra tekkeye gelip adak kesmek isteyenlerin bu hayvanlardan alarak adaklarını yerine getirdiklerini ilave etmiştir. Teke'nin anlattığına göre tekkenin gelirini bu adak ve bağışlar oluşturmuş.⁵² Bu durumda tekkenin giderleri için daha çok ahalinin ve ziyaretçilerin bağışlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

8. Sonuç

Şammas Baba, hem Hıristiyanlarca hem de Müslümanlarca önemli görülen ve saygı duyulan bir zattır. Bu yönüyle, Hıristiyanlar tarafından aziz, Müslümanlar tarafından evliya olarak kabul edilmektedir. Şammas Baba'ya ilişkin elde somut veriler yoktur. Hayatı, büyük oranda söylenti ve efsanevi anlatılardan ibarettir. Bununla birlikte, hâlihazırda kilise veya tekke formunda bina olarak sağlam bir yapının varlığı ve yerel halk arasında nesilden nesile aktarılan sözlü kültür, eldeki en somut veriler olarak mevcudiyetini korumaktadır.

Şammas Baba, Hz. İsa'ya inanan bir kimsedir. Bu yönüyle, bir aziz ya da rahip değil, İsevîdir. Zira dar kapsamlı da olsa anlatı ve ulaşılan verilerin mümkün kıldığı ortak söylemden hâsıl olan kanaate göre, Şammas Baba'nın Hz. İsa'ya inandığı, onun getirdiği dini tebliğ için mücadele ettiği ve bu mücadelesi nedeniyle tahkikata uğradığı açıktır. Hatta dönemin putperest Roma yönetimi onu bu tebliğci yönü nedeniyle öldürmeye çalışmış ve sonuçta işkence ile öldürmüştür. Bunun yanında o, günümüzde yerel halk tarafından nitelendiği gibi bir "evliya", "yatır" ya da "baba" da değildir. Zira yaşadığı dönemde henüz İslam'ın son hali gelmemiş, dolayısıyla İslam tasavvufunun kavramları olan evliyalık, ya da bazı sûfiler için kullanılan "baba-dede" kavramı henüz tesis edilmiş değildir.

Şammas Baba Türbesi, günümüzde adeta kültürlerin buluştuğu bir mekân özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle tarihsel temellere dayalı bu ortak mekân, dinsel hoşgörünün yaşandığı en bariz örneklerden biri sayılır. Özellikle yaz aylarıyla birlikte yoğunluk kazanan turist ziyaretlerinde, Hıristiyan kesimin bu mekânda ibadet ettikleri ve ayin yaptıkları görülür. Belli zamana hasretmeksizin senenin tüm zamanlarında Müslümanlar da burada ibadet ve dua etmektedirler. Kaya oyma asıl mabette Müslümanlar namaz kılarken, Hıristiyanlar da dua edip, ayinlerini icra etmektedirler.

Şammas Baba Tekkesinin iki amaçla ziyaret edildiği söylenebilir: Bunlardan ilki manevi amaçlı ziyaret ki burayı ziyaret edenler, Allah'a ibadet etme, kutsal bildikleri zata karşı dua etme, sevap kazanmak, ruhen rahatlamak, adak vb kurbanların burada kesilmesi gibi daha ulvî amaçla yapılandır. İkincisi ise daha

⁵² Recep Teke, (d. 1949), Emekli, Görüşme Tarihi: 14.08.2021.

çok bir beklenti ve dünyevî bir amaç için yapılan ziyarettir ki bir takım rahatsızlıklara şifa aranması, ruhsal hastalıkların tedavi edilmesi isteği, bunlardandır.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

9. Kaynaklar

- Attar, F. (2012). *Evlîyâ Tezkireleri*, Çev.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Aydoğan, T. (2020). *Aksaray Efsaneleri*, Aksaray: Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Budak, D. (2012). *Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Çelebi, İ. (1998). "Hızır", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları, ss. 406-409.
- Demir, N. - Mehmet Dursun Erdem. (2006). *Türk Kültüründe Battal Gazi Destanı*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/1 Summer 2006, ss. 106-159
- Demirci, K. (1998) "*Hıristiyanlık*", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 328-340.
- Doğan, D. M. (2013). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Yazar Yayınları.
- Fenton, P. B. (2007). "*Yahudi Mistisizmi ve İslam Tasavvufunda Evliyâ Hiyerarşisi*", Çev. Salih Çift, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 16, sy. 2, ss. 369-391.
- Gölpınarlı, A. (1995). *Vilâyet-Nâme Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2013). "*Yahudilik*", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 43, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 187-197.
- Güzel, A. (2009). "*Hacı Bektaş Velî'nin Tarihî Kişiliği ve Türk Kültürü Üzerindeki Etkileri*", Ed.: Gıyasettin Aytaş vd., III. Uluslar arası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 30-31 Ekim, Üsküp. ss. 27-44.
- Güzel, C. (2017). Bilinmeyen Bir Yatır ve Battal Gazi Destanı Bağlamında Aziz Mamas'tan Cambaz Pir'e Kutsal'ın Sürekliliği. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(4), 2565-2578.
- Harman, Ö. F. (1991). "*Aziz*", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 4, İstanbul: TDV Yayınları. s. 332.

- _____. (2000). "İsâ", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 22, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 465-472.
- _____. (2004). "Meryem", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 29, Ankara: TDV Yayınları. ss. 236- 242.
- <https://www.festtravel.com/kapadokyali-bir-aziz-saint-mamas> (Turgay Tuna, Kapadokyalı Bir Aziz: Saint Mamas) (erişim:14.06.2021)
- <http://www.cappadociaexplorer.com/detay.php?id=213&cid=69&page=1> (14.06.2021)
- <https://www.muqladevrin.com.tr/kose-yazarlari/mehmet-bildirici-/anadoludan-dunyaya-isik-sacmis-bir-aziz-aya-mama-3-yuzyil->, (erişim: 14.06.2021)
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/Hristiyanlarin-aziz-mamasi-muslumanlarin-pir-sammas-babasi-7010742> (erişim: 14.01.2021)
- <https://haberkibris.com/aziz--mamas--ve--buyuk-yalan-2013-01-06.html> (14.06.2021)
- <https://www.turkcenedemek.com/kelime/sammas> (Erişim: 06.07.2021)
- <https://www.nisanyansozluk.com/?k=sammas> (Erişim: 06.07.2021)
- İntepe, N. – F. Er (2014). "Lokman Hekim Gerçek Kişi midir Kült müdür?" Lokman Hekim Journal. (4)/2, s. 30- ss. 27-31.
- Kaya, E. (2020). *Tarihten Günümüze Aksaray*, Aksaray: Yeni Aksaray Basın Yay.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Âbideleri ve Kitâbeleri İle Niğde Aksaray Tarihi*, c. 2, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Köksal, A. (1993). *Peygamberler Tarihi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim. (2018). Haz.: Hayreddin Karaman vd. Ankara: TDV Yay.
- Kurnaz, C. (1998). "Hızır", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 411-412.
- Ocak, A. Y. (1996). "Geyikli Baba", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 14, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 45-47.
- _____. (2016). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliyâ Menâkıbnâmeleri*, 5. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özçelik, M. (2009). *Seyyid Battal Gazi*, Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Peker, S. (2015). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış*, Konya: Kömen Yay.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Taşköprülüzâde İsmâuddîn Ebu'l- Hayr Ahmed Efendi. (1975) *eş- Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye*, Beyrut: Lidâr'al Kitâbu'l- Arabî.
- Tümer, G. (1992). "Budizm", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 6, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 352-360.
- Ulu, M. (2021). *IX/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ulu, M. (2020). *Şeyh Hamîd-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, 40. Baskı, Konya: Manolya Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). "Baba", c. 4, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları. s. 365-366.
- Uludağ, S. (1994). "Dede", c. 9, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları. s. 76.
- Uludağ, S. (2008). "Ricâlü'l-Gayb", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 35, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 81-83.
- Uludağ, S. (2013) "Velî", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 43, İstanbul: TDV Yayınları. ss. 25-28.
- Perek, F. Z. (1998). *Büyük Devrim Çağında Aksaray (1910-1930)*, Aksaray: ?.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları,
- Ünal, S. (2001). "Kâbe", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 24, İstanbul, TDV Yayınları. ss. 14-21.
- Vassâf, O. H. (2006). *Sefîne-i Evliyâ (1-5. Ciltler)*, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Vicdânî, S. (1995). *Tomâr-ı Turûk-ı 'Aliyye*, Haz.:İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yıldırım, M., S. Çelik. (2010). "Peygamberlerin Sanatsal Faaliyetleri Üzerine", SÜİFD, 29.
- Zaim, S. (-----). *İslam Ekonomisinin Temelleri*, (Haz.: Adem Esen, Turan Koç, Mustafa Yavuz Çakır)İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, Tarihsiz.

Kaynak Kişiler

- Duran Ulu (d. 1949), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 14.01.2021.
- Faruk Eroğlu (d. 1955), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 04.09.2021.
- Mustafa Avan (d. 1954), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 05.09.2021.
- Muzaffer Avan (d. 1946), Çiftçi, Emekli, Görüşme Tarihi: 11.07.2021.
- Nuri Er (d. 1965), Esnaf, Görüşme Tarihi: 19.07.2021.
- Ramazan Kılıç (d. 1975), Esnaf, Görüşme Tarihi: 09.10.2021.

Recep Teke (d. 1949), Emekli, Görüşme Tarihi: 14.08.2021.
Recep Ulu (d. 1945), Esnaf, Emekli, Görüşme Tarihi: 12.08.2021.

Fot.1. Genel Görünüm (Tekke - Güney Cephe) Öndeki yapı tekkenin ahır- arkadaki beyaz bina tekkenin girişi.

Fot. 2. Kabrin bulunduğu, taş oyma ana yapı.

Fot. 3. Tekke içinde bulunan mihrap.

Fot. 4. Kabir ve kabrin iki yanında bulunan küçük odalar. Odalarda demir halkalar halen mevcut.